

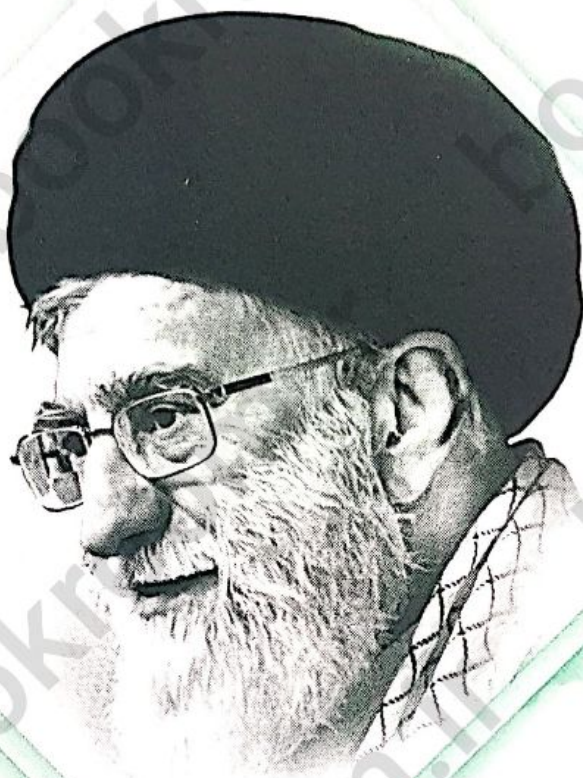
السلام علیکم
امام محمد باقر

ژرفای دانش

پژوهشی در زندگانی و سیره امام باقر علیه السلام

ابوالفضل هادی منش

شهادت امام باقر علیه السلام یک شهادت دارای پیام بود؛ لذا خود امام باقر علیه السلام وصیت کرد که بعد از او، تا ده سال در منی به مناسبت این رحلت، یاد بود برپا شود. در میان ائمه‌ی ما، این بی‌سابقه است؛ بی‌نظیر است. یاد امام باقر علیه السلام، یعنی یاد سربرآوردن حیات دوباره‌ی جریان اصیل اسلامی در مقابله‌ی با تحریف‌ها و مسخ‌هایی که انجام گرفته بود.

بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۸۷/۹/۴

فهرست

دیباجه ۱۳

فصل اول: روزنه‌ای به سوی آفتاب

شناسه‌ی آفتاب ۱۸

ولادت ۱۹

نام‌گذاری ۱۹

کنیه و لقب‌ها ۲۰

مادر امام ۲۱

خاستگاه تربیتی ۲۲

کودکی آزاده ۲۳

همسر و فرزندان امام ۲۵

امامت حضرت ۲۶

نص بر امامت ۲۶

فصل دوم: ویژگی‌های برجسته

ویژگی‌های ظاهری ۳۰

۳۱	 اخلاق و ویژگی های فردی
۳۱	 الف) پرستش و پارسایی
۳۲	 ب) دوری از دنیا
۳۳	 ج) دانش و بینش
۳۵	 د) بخشندگی و سخاوت
۳۶	 ه) کار و سخت کوشی
۳۷	 ز) پاکیزگی و آراستگی
۳۸	 ح) ورزش و نشاط جوانی
۴۰	 ویژگی های اخلاقی در خانواده
۴۰	 الف) ایجاد پیوند عاطفی با همسر
۴۱	 ب) ارتباط عاطفی با فرزندان
۴۲	 اخلاق اجتماعی
۴۲	 الف) دستگیری از نیازمندان جامعه
۴۳	 ب) زندگی اجتماعی و مردمی
۴۴	 ج) احترام به مالکیت اجتماعی
۴۵	 د) خوش رویی
۴۶	 ه) ابراز صمیمیت در معاشرت با دوستان
۴۷	 ز) آگاهی از مشکلات معیشتی نزدیکان و تلاش برای رفع آن
۴۹	 ح) بردباری در روابط اجتماعی
۴۹	 ط) حضور شکوهمندان در اجتماعات

فصل سوم: بررسی مقام علمی و تلاش های فرهنگی امام باقر (ع)

۵۲	 اوضاع فرهنگی - اجتماعی جامعه
۵۳	 چهره ی علمی امام

- پایه گذاری نهضت بزرگ و پویای علمی ۵۴
- تحکیم بنیان‌های تفکر شیعی ۵۵
- پرورش فرهیختگان و دانشوران ۵۶
۱. زرارة بن اعین ۵۷
۲. محمد بن مسلم ثقفی ۵۷
۳. ابوبصیر (لیث بن بختری مرادی) ۵۹
۴. بُرید بن معاویه عجللی ۵۹
- پی‌ریزی تدوین حدیث ۶۰
- بنیان‌گذاری اجتهاد ۶۱
- مبارزه با شیوه‌های نادرست اجتهاد ۶۲
- توسعه‌ی فرهنگ انتظار ۶۳
- نشر فرهنگ اصیل اسلامی ۶۴
- الف) بهره‌گیری از قرآن ۶۴
- ب) مرجعیت فقهی و پاسخ‌گویی به پرسش‌های دانشمندان ۶۵
- ج) شناساندن جایگاه امام ۶۶
- د) نیایش؛ کانون ترویج آموزه‌های دینی ۶۷

فصل چهارم: مبارزات فرهنگی امام باقر (ع)

۱. مناظرات گسترده علمی ۷۰
۲. مبارزه با مکتب‌های انحرافی ۷۳
- الف) فرقه‌ی مرجئه ۷۴
- ب) فرقه‌ی جبریه و قدریه ۷۵
- ج) فرقه‌ی خوارج ۷۶
- د) فرقه‌ی غلات ۷۹

- ه) فرقه‌ی مغیریه ۸۰
- و) فرقه‌ی جارودیه ۸۱
۳. مبارزه با اندیشه‌های خطرآفرین یهود ۸۱
۴. مبارزه با نفاق و اندیشه‌های سازشکارانه‌ی خواص ۸۳

فصل پنجم: اوضاع سیاسی و موضع‌گیری‌های امام باقر علیه السلام

- نگاهی کلی به شرایط سیاسی حاکم ۸۶
- چهره و عملکرد حکمرانان معاصر با امام ۸۷
- الف) عبدالملک بن مروان ۸۷
- ب) ولید بن عبدالملک ۸۹
- ج) سلیمان بن عبدالملک ۹۰
- د) عمر بن عبدالعزیز ۹۱
- ه) یزید بن عبدالملک ۹۲
- و) هشام بن عبدالملک ۹۴
- نفوذ و استحاله‌ی اندیشه‌های غیر اسلامی در حاکمیت ۹۴
- نقش علمای درباری در پیش‌برد اهداف سیاسی امویان ۹۶
- وضعیت زندگانی امام و شیعیان ۹۸
- حکومت عمر بن عبدالعزیز؛ سایه‌ی آرامشی زودگذر ۱۰۰
- دیدگاه امام باقر علیه السلام درباره‌ی شخصیت و عملکرد عمر بن عبدالعزیز ۱۰۲
- بینش سیاسی و رهنمودهای امام ۱۰۲
- نهادینه سازی تقیه ۱۰۴
- الف) حفظ امنیت نیروهای خودی ۱۰۵
- ب) حفظ بنیه‌ی اقتصادی نیروها ۱۰۶

ج) پاسداری ارزش‌ها.....	۱۰۷
امام و قیام زید بن علی علیه السلام	۱۰۷
الف) شخصیت زید.....	۱۰۷
ب) علل و انگیزه‌های قیام.....	۱۰۸
ج) موضع‌گیری امام باقر علیه السلام در برابر قیام و دلایل نهی از آن	۱۱۰
فصل ششم: شهادت امام محمد باقر علیه السلام	

کینه‌توزی‌ها و دشمنی‌های امویان.....	۱۱۴
بهانه جویی‌های هشام.....	۱۱۶
پرواز تابی‌نهایت.....	۱۱۸
وصیت‌های امام.....	۱۱۹
وصیتی مهم.....	۱۱۹
خاک سپاری و سوگواری.....	۱۲۰

فصل هفتم: امام باقر علیه السلام از دیدگاه اندیشمندان اهل سنت

۱. حافظ ابونعیم احمد بن عبدالله اصفهانی (م ۴۳۰ ه.ق).....	۱۲۴
۲. علی بن الحسن بن هبة الله شافعی (م ۵۷۱ ه.ق).....	۱۲۵
۳. ابن اثیر (م ۶۳۰ ه.ق).....	۱۲۵
۴. ابن جوزی (م ۶۵۴ ه.ق).....	۱۲۵
۵. جمال الدین ابوالحجاج یوسف مزّی (م ۷۴۲ ه.ق).....	۱۲۵
۶. شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان ذهبی (م ۷۴۸ ه.ق).....	۱۲۶
۷. ابن کثیر (م ۷۷۴ ه.ق).....	۱۲۶
۸. شهاب‌الدین ابوالفلاح بن احمد العکری الحنبلی.....	۱۲۶
۹. محمد امین سویی (م ۱۲۴۶ ه.ق).....	۱۲۷
۱۰. قاضی محمد احمد کنعان (معاصر).....	۱۲۷

۱۱. خیرالدین زرکلی (معاصر)..... ۱۲۷

فصل هشتم: گلبرگی از آفتاب

سخنان..... ۱۳۰

۱. فرجام نیک و بد..... ۱۳۰

۲. بهترین پیکار..... ۱۳۰

۳. ارزش پند نیکو..... ۱۳۰

۴. همراهی دانش و بردباری..... ۱۳۱

۵. نهایت کمال..... ۱۳۱

۶. ویژگی‌های پسندیده..... ۱۳۱

۷. پافشاری در نیایش..... ۱۳۱

۸. برتری دانشمند بر پرستشگر..... ۱۳۱

۹. نشانه دانشمند..... ۱۳۱

۱۰. نهی از خمودگی..... ۱۳۲

۱۱. رشک در رستاخیز..... ۱۳۲

۱۲. نتیجه‌ی ارتباط خویشاوندی..... ۱۳۲

۱۳. گفتار نیک با دیگران..... ۱۳۲

۱۴. تحفه‌ی خداوندی..... ۱۳۲

۱۵. زشتی دشنام‌گویی..... ۱۳۲

۱۶. نشانه‌ی شیعه..... ۱۳۳

۱۷. خداشناسی در ترک گناه..... ۱۳۳

۱۸. ارزش امانت‌داری..... ۱۳۳

۱۹. غیبت و تهمت..... ۱۳۳

۲۰. نشانه‌های فروتنی..... ۱۳۳

سیره.....	۱۳۴
۱. مسؤولیت پذیری در برابر مشکلات دیگران.....	۱۳۴
۲. حمایت اقتصادی.....	۱۳۴
۳. شرایط هم زیستی در جامعه با شیعیان راستین.....	۱۳۴
کرامات.....	۱۳۷
۱. تصرف در ادراک.....	۱۳۸
۲. نبود مانع در برابر خواست امام.....	۱۳۹
۳. آگاهی از غیب.....	۱۴۰
۴. فرمان برداری درخت از امام.....	۱۴۱
۵. پیش گویی های امام.....	۱۴۱
پرسش.....	۱۴۴
کتاب نامه.....	۱۴۸

دیباچه

با بررسی تاریخ اسلام می‌توان دریافت که بزرگ‌ترین چالشی که جامعه‌ی اسلامی را با مشکلات گوناگون روبه‌رو کرده است، کشمکش‌های خلفا بر سر قدرت بود. هر از گاهی با انتقال قدرت از شخصی به شخصی دیگر و یا از سلسله‌ای به سلسله‌ی دیگر، مشکلات ساختاری برای جامعه‌ی اسلام روی می‌داد و آن را دستخوش دگرگونی‌هایی در عرصه‌ی سیاست و فرهنگ می‌کرد. دوران زندگانی امام باقر علیه السلام نیز به دور از این دگرگونی‌ها نبود. این دوران همزمان بود با قدرت‌یابی مروانیان که حاکمیت را از چنگ امویان گرفتند. ویژگی‌های خاص مروانیان و تفاوت‌های نسبی آنان با بنی‌امیه در حاکمیت، تأثیرهای گوناگونی بر این دوره از تاریخ اسلام گذاشت.

در این میان، حکومت عمر بن عبدالعزیز، گونه‌ای دیگر می‌نماید. تفاوت‌های عمده‌ی خلافت او با دیگر مروانیان، اندکی آرامش و ثبات را به جامعه‌ای که از افزونی نارضایتی‌های عمومی به حد انفجار رسیده

بود، حاکم ساخت. خدمات فرهنگی او در راستای برداشتن سبّ امیرالمؤمنین (علیه السلام) و پایان دادن به منع نوشتن احادیث نبوی (صلی الله علیه و آله)، تأثیر شگرفی در فضای فرهنگی جامعه داشت. این امر به امام باقر (علیه السلام) این فرصت را داد که پی آمدهای ناهنجار ناشی از تدوین نشدن سنت نبوی (صلی الله علیه و آله) را از میان ببرد و گام بزرگی در تداوم حیات فکری شیعه بردارد. در چنین شرایطی امام به پرورش شاگردان و تربیت نیروهای کارآمد و ارزشی در شاخه‌های گوناگون علوم اسلامی پرداخت و توانست چارچوب عقیدتی شیعه را بیش‌تر تبیین کند؛ به گونه‌ای که امروز بیش‌ترین روایت‌های نقل شده از پیشوایان معصوم (علیهم السلام) در متن‌های دینی، از امام باقر (علیه السلام) و فرزندشان امام صادق (علیه السلام) است. از این لحاظ، می‌توان دوران زندگانی و امامت امام باقر (علیه السلام) را نقطه عطفی در حیات فکری و اندیشه‌ی شیعه قلمداد کرد.

مجموعه‌ی حاضر، پژوهشی درباره زندگانی پر خیر و برکت و چگونگی اوضاع حاکم بر دوران زندگی امام باقر (علیه السلام) است. نخست با نگاهی به زندگانی امام و ویژگی‌های برجسته اخلاقی ایشان، در ترسیم چهره‌ی روشنی از امام باقر (علیه السلام) می‌کوشد. سپس جایگاه علمی و تلاش‌های فرهنگی ایشان در زمینه تربیت دانشوران، بنیان‌گذاری نهضت پویای علمی در رویارویی با اندیشه‌های ناسالم و شبهات دینی بررسی شده است و پس از آن، با نگاهی به عملکرد حکمرانان هم‌عصر امام و موضع‌گیری‌های امام در برابر آنان، شرایط سیاسی حاکم و مبارزات سیاسی امام و ابزار مبارزه‌ی ایشان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در پایان زمینه‌ها و عوامل شهادت امام، بررسی شده است و با ارائه‌ی گلچینی از سخنان گهربار و درس‌های آموزنده امام و

کرامت‌های ایشان، دیدگاه برخی اندیشمندان اهل سنت در مورد
پیشوای پنجم شیعیان آورده شده است. امید که در خور توجه یار سفر
کرده کنعان آرزو قرار گیرد.

بمنه و کرمه

ابوالفضل هادی منش - قم المقدسه

رمضان المبارک ۱۴۳۴

hadimanes1@gmail.com

باب محمد بن ابراهیم

امام محمد باقر علیه السلام

فصل اوّل

روزنه‌ای به سوی آفتاب

* - ولادت

* - کنیه‌ها و لقب‌ها

* - خواستگاه تربیتی

* - کودکی

* - همسر، فرزندان امام

با محمد بن ابی‌طالب
علیه السلام

شناسه‌ی آفتاب

نام: محمد بن علی علیه السلام

کنیه: ابا جعفر علیه السلام

لقب‌ها: باقر العلم، شاکر، هادی، امین، شبیه، صابر و شاهد

پدر و مادر: امام سجاد علیه السلام و فاطمه بنت الحسن علیه السلام

زمان و مکان ولادت: سوم صفر المظفر سال ۵۷ هجری در مدینه منوره

تاریخ و سن امامت: سال ۹۵ هجری، در سن ۳۸ سالگی

مدت امامت: ۱۹ سال

حکمرانان اموی دوران امامت: ولید بن عبدالملک، سلیمان بن

عبدالملک، عمر بن عبدالعزیز، یزید بن عبدالملک و هشام بن

عبدالملک

تاریخ و سن شهادت: هفتم ذی حجة الحرام سال ۱۱۴ هجری، در سن ۵۸

سالگی

محل خاک سپاری: مدینه، قبرستان بقیع

ولادت

امام باقر علیه السلام، در سال ۵۷ هجری در شهر مدینه، دیده به جهان گشود.^۱ درباره‌ی روز ولادت ایشان بین تاریخ‌نویسان اختلاف نظر وجود دارد؛ برخی آن را اول ماه رجب دانسته‌اند،^۲ ولی مشهور تاریخ‌نویسان، تاریخ ولادت ایشان را سوم ماه صفر می‌دانند.^۳

نام‌گذاری

امام سجاد علیه السلام، این فرزند خجسته فال را به پاسداشت نام و نیای بزرگوار خویش، حضرت ختمی مرتبت، محمد نامید. این نام را سال‌ها پیش، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بر او نهاده بود. محمد بن مسلم می‌گوید:

«در کنار جابر بن عبدالله انصاری [از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله] نشسته بودیم که امام سجاد علیه السلام همراه فرزند خردسال خود وارد مجلس شد. امام سجاد علیه السلام به فرزندش فرمود: عمویت را ببوس. کودک به سوی جابر آمد و پیشانی او را بوسید. جابر که در آن روزگار بینایی خود را از دست داده و پیر و فرتوت شده بود، پرسید: این کودک کیست؟ امام فرمود: او فرزندم محمد است. جابر او را در آغوش کشید و گفت: ای محمد، رسول خدا به تو سلام رسانید. حاضران [با تعجب] گفتند: از کجا این

۱. ابوعلی فضل بن الحسن الطبرسی، اعلام‌الوری باعلام‌الهدی، بیروت، دارالمعرفه، ۱۳۹۹ ه.ق، ص ۲۵۹؛ محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ ق، چاپ دوم، ج ۴۶، ص ۲۱۲؛ ابوجعفر محمد بن جریر بن رستم طبری، دلائل‌الامامة، نجف، منشورات المطبعة الحیدریه، ۱۳۶۹ ه.ق، ص ۹۴.

۲. بحارالانوار، ج ۴۶، ص ۲۱۲؛ دلائل‌الامامة، ص ۹۴.

۳. ابی‌الحسن بن عیسی بن ابی‌الفتح الاربلی، کشف‌الغمة فی معرفة‌الائمة، علی بن حسین زواری، تهران، کتاب‌فروشی اسلامیة، ج ۲، ص ۳۱۸؛ علی بن محمد بن احمد المالکی، الفصول‌المهمه فی معرفة‌الائمة، قم، مؤسسه دارالحديث الثقافیه، ۱۴۲۲ ق، چاپ اول، ج ۲، ص ۸۷۹.

سخن را می‌گویی؟ جابر گفت: در خانه رسول خدا ﷺ بودم که او مشغول سرگرم کردن حسین ﷺ بود. در این هنگام، به من رو کرد و فرمود: ای جابر! فرزندم حسین ﷺ دارای فرزندی خواهد شد که نامش علی ﷺ است... و علی ﷺ نیز صاحب فرزندی می‌شود که نامش محمد ﷺ است. اگر او را ملاقات کردی، سلام مرا به او برسان و بدان که پس از دیدار او به پایان زندگی نزدیک شده‌ای».

محمد بن مسلم می‌گوید:

«سخن جابر تحقق یافت و پس از مدتی کوتاه از دنیا رفت.^۱ او تا پیش از این دیدار همواره می‌گفت: ای باقر! کجایی! تا روزی که آن حضرت را ملاقات نمود...»^۲.

سند و مضمون این روایت، به اندازه‌ای ممتاز و قوی است که بین شیعه و سنی مشترک است و نویسندگان بزرگی از اهل سنت مانند ابن جوزی، ابن صباغ مالکی و ابن قتیبه دینوری آن را در کتاب‌های خود آورده‌اند.^۳

کنیه و لقب‌ها

تنها کنیه‌ای که برای امام باقر ﷺ یاد کرده‌اند، ابوجعفر است و لقب‌های مشهور ایشان عبارتند از:

۱. باقر العلم

۲. شاکر

۳. هادی^۴

۱. بحار الانوار، ج ۴۶، ص ۲۲۷؛ کشف الغمّة فی معرفة الائمة، ج ۲، ص ۳۲۱.

۲. احمد بن ابی یعقوب، تاریخ یعقوبی، محمد ابراهیم آیتی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۹۷۷ م، چاپ سوم، ج ۲، ص ۲۹۰.

۳. سبط ابن جوزی، تذکرة الخواص، تهران، مکتبة نینوی الحدیث، بی‌تا، ص ۳۳۷.

۴. بحار الانوار، ج ۴۶، ص ۲۱۶؛ الفصول المهمة، ج ۲، ص ۸۸۰؛ کشف الغمّة، ج ۲، ص ۳۱۸.

با بررسی تاریخ اسلام می‌توان دریافت که بزرگترین چالشی که جامعه‌ی اسلامی را با مشکلات گوناگون روبه‌رو کرده است، کشمکش خلفا بر سر قدرت بود. با انتقال قدرت از شخصی به شخص دیگر و یا از سلسله‌ای به سلسله‌ی دیگر، مشکلات ساختاری به جامعه‌ی اسلامی روی می‌آورد و آن را دستخوش دگرگونی‌هایی در عرصه‌ی سیاست و فرهنگ می‌کرد. دوران زندگی امام باقر علیه السلام هم‌زمان با قدرت‌یابی مروانیان بود که حکومت را از چنگ امویان گرفتند. ویژگی‌های خاص مروانیان و تفاوت‌های نسبی آنان با بنی‌امیه در امر حاکمیت، تاثیرهای گوناگونی بر این دوره از تاریخ اسلام گذاشت. مجموعه‌ی حاضر پژوهشی درباره‌ی زندگانی پرخیز و برکت‌امام باقر علیه السلام و بی‌گونگی اوضاع حاکم بر دوران زندگی آن امام همام است.

نشر بهارنشا

دفتر قم: ۰۲۵-۳۷۷۴۱۳۶۲

۰۹۱۲۷۵۳۲۰۴۱ * ۰۹۱۲۷۵۹۵۲۸۸

www.baharnashr.ir

9 786006 987194